

УДК 912.03.12

Могильна А.Г.
(Люблін, Польща)

ПОЛЬСЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ ЯК ОСЕРЕДОК МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті розглядається місце та роль Польського педагогічного інституту, що діяв в Києві в 30-х роках ХХ ст. Висвітлено причини постання навчального закладу та мету, яку переслідувало керівництво держави, створюючи інститут. Окреслено основні завдання, які виконував інститут в своїй діяльності. Проведена загальна оцінка ефективності діяльності вузу. Обґрунтовано важливість Польського педагогічного інституту.

Ключові слова: Польський педагогічний інститут.

В статье рассмотрены роль и значение Польского педагогического института, который действовал в Киеве в 30-е годы XX века. Освещены причины возникновения учебного заведения и цель, которую преследовали руководители страны, создавая институт. Обозначены главные задания, которые выполнял институт в своей деятельности. Проведена общая оценка эффективности деятельности вуза. Обоснована важность Польского педагогического института.

Ключевые слова: Польский педагогический институт.

The article reviews the role and place of Polish pedagogical institute that functioned in Kyiv in the 30th of the XX century. The reasons for rising of this educational establishment and the object pursued by state authorities establishing the institute have been elucidated. The main tasks that the institute performed in its activities have been outlined. The general appraise of the Institute effectiveness was given.

Key words: Polish pedagogical institute.

В Україні процес між культурної взаємодії між польською національною спільнотою та українським населенням був органічною складовою історичного розвитку обох народів протягом всього часу існування і розвитку обох держав. Особливого втілення він набув в період 30-х років ХХ ст, коли в рамках політики коренізації по всій республіці почали функціонувати національні установи. Діяли вони на різних рівнях, охоплюючи всі сфери діяльності.

Радянська держава розпочала свою діяльність політикою культурного будівництва, духовного відродження національностей, дерусифікації шляхом впровадження політики коренізації державного і суспільного життя. Особливого значення надавалось культурному будівництву, спрямованому на виховання людини нового типу. Національну мову і національну освіту більшовики вважали найкращою зброєю контрреволюції, а тому намагались застосувати її на свою користь. Вважалось, що найкращим шляхом для

© Могильна А.Г., 2012

„радянiзації” польського населення було створення навчальних закладів із польською мовою викладання. Метою влади також було ліквідувати неписьменність, впровадити загальнообов’язкову початкову освіту. Культурне, театральне, освітнє життя польської спільноти зосереджувалося в Києві. Тут діяли польський клуб, польська державна центральна бібліотека, польський інститут пролетарської культури, Польський педагогічний інститут, польський технікум педагогічний, польський театр, польська секція при комуністичному інституті сільського господарства, два польські дитячі будинки та одні яслі [1:89]. По́за Києвом існували педагогічні технікуми в Умані і Плоскірові. В Житомирі діяла польська секція при технікумі, в Мархлевську – робітничий факультет. В тому ж Мархлевську та Старокостянтинові – десятилітки. В інших більших польських населених пунктах діяли польські клуби (Козятин, Бердичів, Вінниця, Немирів).

Така політика сприяння розвитку національним меншинам переслідувала кілька цілей. По-перше, вона ставила за мету на поч. 20-х рр. XX ст. укріплення більшовиків при владі по всьому Союзу, так як з початку захоплення влади більшовиками вони мали слабку позицію, і супротив національних спільнот міг перешкодити укріпленню їх влади. По-друге, вона мала на меті сформувати серед населення позитивний образ радянської влади, прихильної до національних спільнот. А по-третє, в кінцевому підсумку передбачалося виявити найбільш активних представників національних ідей для подальшого їх знищення. Окрім того пропаганда комуністичних ідей за кордоном – формування національних районів і сільських рад розглядалося радянською владою як приклад для побудови таких же комуністичних систем організації життя і праці за кордоном. Кожна національна меншина позиціонувалась як прототип тої держави, яку вона представляла. Планувалося створити радянську модель з представленої меншини, а пізніше перенести цю модель, вже у саму державу. По суті це був один з варіантів поширення більшовицької революції по всьому світу. Тому всі представлені в радянських республіках національні меншини були покликані до бурхливого розвитку і піднесення, всі ініціативи заохочувались.

Чи не найважливіше місце у забезпеченні між культурної взаємодії поляків та українці, у розбудові нового ладу — відводилось освіті, в якій Польський педагогічний інститут займав особливе місце. Адже, виконуючи роль виховання нової генерації молодих людей, він впроваджував в життя політику коренізації. Інститут був єдиним вищим учбовим закладом в республіці, що готував педагогів для польських шкіл. Йому відводилась особливе місце в системі освіти польської національної меншини в Україні. Звідси майбутні педагоги мали нести потрібні ідеї в школи всіх рівнів. Паралельно проходила повсюдна ліквідація неписьменності. Всі національності отримали змогу провадити культурну, освітню діяльність рідними мовами.

Дослідженням історії польської людності на українських землях, в тому числі і діяльності польських освітніх установ в республіці присвячена праця вроцлавського дослідника, професора Я. Купчака [2]. Монографія мінського науковця Миколая Іванова [3] подає системний виклад становища польської меншості СРСР упродовж двадцяти років. Висвітлює політику більшовицької адміністрації щодо цієї національності, починаючи з першої половини 1920-х рр., коли владна «коренізація» серед підсоветських поляків принесла їм, принаймні формально, виразні здобутки – національні райони, вищі й середні навчальні заклади рідною мовою, пресу і т. ін., й до доби жорстокого винищення усієї

«польськості» наприкінці 1930-х рр. Сучасна українська історіографія також не стоїть осторонь цих процесів і відзначена роботами О.Я. Калакури [4], О.М. Антипової [5], А.А. Кондрацького [6], Г. Стронського [7], Т.І. Сременко [8], О. Рубльова [9], Б.В. Чирко [10], Г. Костюка [11] та ін. Ми не будемо детально спинятись на історії польської національної меншини в Українській республіці, тільки відзначимо, що сучасна українська історіографія по-новому оцінює роль і значення політики “коренізації” в житті національних меншин, зокрема поляків. У радянській історіографії створення національних адміністративних одиниць на загал розглядалося як форма захисту державою «диктатури пролетаріату» інтересів етнічних меншин й реалізації їхнього права на самовизначення. Натомість у новітніх дослідженнях це розцінюється як пропагандистсько-ідеологічний тактичний маневр, що мав стратегічною метою розчленування України, послаблення її цілісності й стійкості щодо московських окупантів.

Процес організаційного оформлення та втілення в життя більшовицькою адміністрацією освітньої програми згідно політики коренізації розпочався в Україні в першій половині 20-х років ХХ століття в умовах становлення більшовицької влади. Кількість національно-культурних організацій особливо швидко зростає в 20-х роках. Центром впровадження політики виступав Київ — саме тут діяло найбільше польських установ. Перші такі утворення виникали на базі вже існуючих закладів — Польський педагогічний інститут постав на базі існуючого польського педагогічного технікуму в приміщенні на Рильській, 10. Там же діяли польська школа [12], бібліотека, польський робітничий клуб [13] і перший час навіть жили студенти інституту. Слід відзначити, що всі національні спільноти отримали право до розвитку своєї культури. В тому числі і поляки, як одна з найбільших спільнот, отримали значне сприяння для розвитку своєї культури, освіти, науки.

Польська спільнота займала третє місце за чисельністю серед національних меншин в УРСР. Згідно даним перепису 1926 року, поляки жили в усіх округах республіки [14]. Кількість шкіл не задовольняла попиту на національну освіту в польському середовищі. Тому постановя ППП в 1930 році мало на меті задовольнити попит на польських педагогів. В інституті навчались вихідці з різних регіонів України і з-за кордону. Та все ж найбільше представників було з Волинської, Кам'янецької, Коростенської, Бердичівської, Проскурівської, Шепетівської, Вінницької, Київської, Могилівської, Одеської та Тульчинської округи [15]. Ці регіони належали до округів з найчисельнішими польськими спільнотами.

На інститут були покладені серйозні політичні завдання. Його діяльність переслідувала поставлену мету — виховання нової генерації польських педагогів. Ідейних, інтернаціонального характеру, атеїстичного світогляду. Спрямованих на будівництво соціалізму. Польська молодь мала бажання отримувати польську освіту, навчатись в школі, а потім і в інституті. Можливо такі тенденції були б ще більш потужними, якби не ідеологічний тиск. Тільки в реаліях тодішнього суспільства освіта виступала знаряддям пропаганди і культурного будівництва нового суспільства.

Польський педагогічний інститут працював разом з Інститутом польської культури при ВУАН. Не маючи свого приміщення, Інститут культури функціонував в рамках ППП. Працівники Інституту польської культури одночасно були і викладачами в ППП. На базі педінституту готувались також і аспіранти Інституту культури [16]. На роботу до інституту запрошувались кращі фахівці різних дисциплін, з добрим володінням польською

мовою. На етапі дефіциту польських кадрів в системі освіти це питання стояло дуже гостро. Таким чином юридично і фактично ППП став осередком не тільки вищої польської освіти, але і польської наукової діяльності в Україні.

Створення нових вищих навчальних закладів шляхом механічного перетворення технікумів на інститути та шляхом об'єднання споріднених факультетів, відділень і спеціальностей різних навчальних закладів в єдиний вуз у цілому була невдалою. Це підтверджують статистичні дані, що показують значне скорочення кількості вузів після 1933 року. Вся ця бюрократична неузгодженість вкрай негативно впливала на рівень підготовки фахівців, на авторитет вищої освіти взагалі. Структурні перетворення, які відбувались в інституті протягом всього періоду його діяльності, відбувались досить хаотично і безсистемно. Можливо якби інститут мав більше часу на розгортання своєї навчальної діяльності а також менший бюрократичний тиск зовні, організація його діяльності як структури мала б інші стабільніші форми. Однак на інститут були покладені серйозні політичні завдання. Його діяльність переслідувала поставлену мету – виховання нової генерації польських педагогів. Ідейних, інтернаціонального характеру, атеїстичного світогляду, спрямованих на будівництво соціалізму.

Між культурний діалог був основою відносин між українською і польською спільнотами. І саме Польський педагогічний інститут виступив такою базою, де поляки та українці отримували освіту з двома мовами навчання. Численна польська спільнота, що мешкала в той час в Україні, охоче приймала участь в культурно-освітньому проєкті радянської влади під назвою “коренізація”. Зацікавлення спільноти в цих починаннях можна напевно пояснити високим культурним і освітнім рівнем поляків, які завжди прагнули до здобуття освіти. Слід зазначити, що протягом попередніх історичних епох поляки виступали як освічений і культурний прошарок суспільства на українських землях. Саме вони були ініціаторами і засновниками перших на наших землях вищих навчальних закладів, в тому числі і університету св. Володимира. Створення радянськими діями сприятливих умов для задоволення національно-культурних потреб польської меншини мало свої цілі, і вони були ворожі по відношенню до спільноти.

Ідеологічна машина поставила завдання створити національний інститут. Прецеденту створення та успішного функціонування подібного роду закладів в радянському союзі до того часу не було. Постанова інституту було покликане ідеєю залучення польської спільноти до соціалістичного будівництва, цей постулат відкрито озвучувався у програмних документах та урядових матеріалах.

Головною метою створюваних установ було “Справжнє та цілковите запровадження в життя урядом УСРР принципів ленінської національної політики привело до розгортання широкої мережі польських культурно-освітніх установ для обслуговування потреб польських працюючих мас. Особливо кількісно і якісно ця мережа зросла у 1929-30 р., коли у Києві було засновано Польський педагогічний інститут отже дальший розвиток польських культурно-освітніх установ вимагає утворення вищої науково-дослідної установи, яка б збирала польські наукові сили та сприяла розвиткові польської пролетарської культури...” [17]. Таким чином, ППП став осередком освіти і науки, на нього поклались великі сподівання. Проте діяльність інституту в кінцевому результаті стала непотрібною комуністичному режиму. Репресії викладачів та ліквідація навчального закладу, закриття польських та всіх інших національних закладів завершили політику коренізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Referat P.Kurnickiego pt. Sytuacja mniejszości polskiej na Prawobrzeżu Ukrainy [w:] Zjazdy konsułów polskich w ZSRR. Protokoły i referaty 1927-1934, Lublin 2011, s. 89.
2. Kupczak J. M. Polacy na Ukrainie w latach 1921–1939. Wrocław, 1994.
3. Iwanow M. Pierwszy naród ukarany: Polacy w Związku Radzieckim 1921–1939. – Warszawa – Wrocław, 1991.
4. Калакура О.Я. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ ст. – К., 2007. - 508 с.
5. Антипова О. Репресії проти поляків в УРСР у 1930-х рр. в сучасній українській історіографії // Історіографічні дослідження в Україні: Зб. наук. праць – К., 2003. – Вип. 13: У 2 ч.: Україна – Польща: історія і сучасність: Зб. наук. праць і спогадів пам'яті П. М. Калениченка (1923–1983). – Ч. 2.
6. Кондрацький А. А. Терор і переслідування щодо поляків на Україні в умовах Радянської влади // Україна: Короткі нариси з історії, К., 1992. – С. 142–148.; Кондрацький А. А., Стронський Г. Й. Польський національний район в історії і сучасності // Україна: Короткі нариси з історії. – С. 83–111.
7. Стронський Г. Злет і падіння: Польський національний район в Україні у 20–30-і роки. – Тернопіль, 1992.
8. Єременко Т. І. Польська національна меншина в Україні в 20–30-ті рр. ХХ ст. – К., 1994. – С. 20–30, 49–55.
9. Рубльов О., Репринцев В. Репресії проти поляків в Україні у 1930-ті роки // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1995. – № 1/2 (2/3). – С. 116–156.
10. Чирко Б. В. Національні меншини в Україні (20–30 роки ХХ ст.). – К., 1995. – 215 с.; Чирко Б. В. «Шкідництво різних націй...»: Національні меншини на Україні у 1920–30-х роках за документами ЦДАГО України // Архіви України. – 1992. – № 4. – С. 32–40; Чирко Б. В. Нацмен? Значить ворог: Проблеми національних меншин в документах партійних і радянських органів України в 20–30-х рр. // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1995. – № 1/2 (2/3). – С. 95–111.
11. Костюк Г. Сталінізм в Україні: Генеза і наслідки: Дослідження і спостереження сучасника / Пер. з англ. – К., 1995.
12. ДАК. (Державний архів міста Києва) – Ф. Р-920, оп. 7, спр. 17. – Арк. 12.
13. ЦДАВО. (Центральний державний архів вищих органів влади і управління) – Ф.166, оп. 6, спр. 5061, арк. 2.
14. Всесоюзная перепись населения 1926 года. М.: Издание ЦСУ Союза ССР, 1928-29. Том 10-16. Таблица VI. Население по полу, народности. Население и общество. Електронна версія: http://demoscope.ru/weekly/ssp/sng_nac_26.php?reg=1752
15. ЦДАВО. Ф.166, оп. 6, спр. 5058, арк. 16-18.
16. ДАК. – Ф. Р-920, оп. 6, спр. 9. – Арк. 12.
17. ЦДАВО. Ф.166, оп. 9 спр. 1421, арк. 4.